

УДК: 378

*Карасартова Ж.Б., п. и. к.
Орозакунова Р.И., аспирант
К.Тыныстанов ат. ҮМУ*

СТУДЕНТТЕРДИН ЧЫГАРМАЧЫЛ ИШМЕРДҮҮЛҮКТӨРҮН АКТИВДЕШТИРҮҮНҮН ПЕДАГОГИКАЛЫК-ПСИХОЛОГИЯЛЫК ЫКМАЛАРЫНЫН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Макалада авторлор ыкма, кабылдоо, иш-аракет сыяктуу аныктамалардын маанисин ачып беришти.

"Метод" түшүнүгү латын тилинен которгондо, "максатка жетүү жолу" дегенди билдирет.

Педагогика курсун изилдөө процессинде мугалимдер студенттердин чыгармачыл потенциалын өнүктүрүүгө багытталган салттуу оозеки ыкмаларды колдонушат, тактап айтканда, айтып берүү, маектешүү, сурамжылоо, диалог, дискуссия. Салттуу эмес оозеки ыкмаларга университеттин окуу процессинде колдонулган викторина, блиц-турнир жана башкалар кирет.

Салттуу окутуу методдорун колдонуу студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүгүн өркүндөтүүгө түздөн-түз байланыштуу.

Иш-аракет – акыркы натыйжага жетишүүгө багытталган адамдын аң-сезимдүү активдүүлүгү.

"Иш-аракет" түшүнүгүнүн негизги компоненттери: мотив, максат, каражаттар, иш-аракеттер же ыкмалар жана натыйжа.

Студенттик аудиториянын чыгармачыл потенциалын активдештирүү үчүн, педагогдор БППте чыгармачыл натыйжа алуу үчүн жогорудагы айтылган ыкмаларды чеберчилик менен колдонушат.

***Өзөктүү сөздөр:** ишмердүүлүк, активдештирүү, окутуу, ыкмалар, билим берүү, таанып-билүү, ой-жүгүртүү, кабыл алуу, изилдөө, эмоция.*

*Карасартова Ж.Б., к. п. н.
Орозакунова Р.И., аспирант
ИГУ им. К.Тыныстанова*

ОСОБЕННОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ МЕТОДОВ АКТИВИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

В статье авторами раскрывается значение дефиниций: метод, прием, деятельность.

Понятие «метод» в переводе с латинского означает путь - достижения цели.

В процессе изучения курса педагогики преподаватели используют традиционные словесные методы, нацеленные на развитие творческого потенциала студентов, а именно: рассказ, беседа, опрос, диалог, дискуссия. К нетрадиционным словесным методам можно отнести викторину, блиц-турнир и другие методы, которые также используются в учебном процессе вуза.

Применение традиционных методов обучения непосредственно связано с развитием творческой деятельности студентов.

Деятельность - это сознательная активность человека, нацеленная на достижение конечного результата. Основными составляющими понятия «деятельность» являются: мотив, цель, средства, действия или методы и результат.

Чтобы активизировать творческий потенциал студенческой аудитории, педагоги умело применяют вышеизложенные методы для получения творческого результата в ЦПП.

Ключевые слова: *деятельность, активация обучения, методы, образование, познание, мышление, восприятие, исследование, эмоция.*

*Karasartova Zh.B., candidate of pedagogical sciences
Orozakunova R.I., graduate student
ISU named after K.Tynystanov*

FEATURES OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL METHODS OF ACTIVATING THE CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS

In the article, the authors reveal the meaning of definitions: method, technique, activity. The concept "Method" in translation from Latin means the way to achieve the goal. In the process of studying the course of pedagogy, teachers use traditional verbal methods aimed at developing the creative potential of students, namely: story, conversation, survey, dialogue, discussion. Non-traditional verbal methods include a quiz, a blitz tournament and others that are also used in the educational process of the university. The use of traditional teaching methods is directly related to the development of students' creative activities. Activity is a conscious human activity aimed at achieving the final result. The main components of the concept of "activity" are: motive, goal, means, actions or methods and result. To activate the creative potential of the student audience, teachers skillfully apply the above burned out methods to obtain a creative result in the CPP

Key words: *activity, activation, learning, methods, education, cognition, thinking, perception, investigation, emotion.*

Студенттердин активдүүлүгү тигил же бул ишмердүүлүктөрдө адамдын маанилүү өзгөчөлүгү же белгиси катары каралат, алар айлана-чөйрөдөгү чындыкты өзгөртүү жөндөмдүүлүгү, акыл жөндөмдүүлүгүнүн курчтугу жана активдүү ишмердүүлүккө умтулуусу менен айырмаланышат [2].

Ал эми окутуу мугалим менен студенттин ортосундагы тыгыз бирдиктүү иш- аракет болуп саналат. Бирдиктүү иш-аракет мугалим, студент тарабынан жогорку деңгээлде активдүүлүк болгондо гана натыйжалуу болот. Ошондой болсо да бул процессте студенттердин активдүүлүгү чечкиндүү роль ойнойт [4].

Окутуунун мыйзам ченемдүүлүктөрү окутуу процессинин элементтеринин ортосундагы байланышты мүнөздөп, ар бир студенттин талабы менен шартталат. Билим берүү, тарбиялоо, өнүктүрүү, чыгармачыл активдештирүү менен тыгыз байланышта болот. Ошондой эле окутуу студенттердин реалдуу окуу мүмкүнчүлүктөрүнөн, ишмердүүлүккө таасир берүүчү сырткы шарттардан көз каранды. Окутуу жана окуу процесстеринде бирдиктүү ишмердүүлүктү аткаруу бири-бири менен тыгыз байланышта жүрөт. Окутуунун мазмуну окуу процессинин максаттарына көз каранды болгондуктан, ал коомдун талабы, илимдин өнүгүшү, студенттердин мүмкүнчүлүгү жана сырткы шарттардын негизинде аныкталат [6].

Мугалим сабакты кызыктуу өтсө да, студенттин өтүлүп жаткан билимге карата активдүүлүгү байкалбаса, эч бир билимге ээ болбойт. Ошондуктан студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүгүн активдештирүү үчүн мугалим атайын материалдардын

мазмунун, формасын, ыкмасын жана окутуунун каражаттарын ар бир сабак үчүн эмес, темага тандап алышын шарттайт.

Окутуу процессинде студенттин активдүүлүгү таанып-билүү чыгармачылык ишмердүүлүгүн мүнөздөгөн белгилүү эрктик иш-аракеттер жөнгө салган тышкы (мотордук) жана ички (ой-жүгүртүүчү) болуп бөлүнөт.

Тышкы активдүүлүк мугалим тарабынан тез аныкталып, студенттин сабак учурундагы иш-аракети: тапшырманы аткарат, кыймыл-аракет кылат ж.б. мугалимге, доскага же болбосо көрсөтүлүп жаткан предметке багытталышы аталат.

Ал эми ички (ой-жүгүртүүчү) активдүүлүк тышкы активдүүлүктө болгон белгилерди божомолдоп, андан тышкары, ага акыл жөндөмдүүлүгүнүн курчтугу, ой-жүгүртүүчү ишмердүүлүк жана операциялар, анализ, салыштыруу, жалпылоо, өтүлүп жаткан сабакка, берилген тапшырмага карата ички кызыгуусу байкалган спецификалык белгилери мүнөздүү болот [4].

Сабак жана мугалимдин сөзү студентке түшүнүктүү болуш үчүн студенттин сабакка болгон мамилеси жана ал жетишүүгө максат коюусун, жаңы материалдарды кабыл алууга, б. а., тышкы ички активдүүлүгүн мобилизациялоо керектигин сунуштаса, жеткиликтүү деңгээлде кабыл алуусу сабак учурунда студенттин активдүү ой-жүгүртүүсүнөн көз каранды болот.

Эгер студент активдүү иштесе, ал эми мугалим анын чыгармачылык ишмердүүлүгүн жакшы уюштурса гана сабак баалуу болуп саналат. Студенттин чыгармачылык ишмердүүлүгүн активдештирүү мугалимден таанып-билүү процессиндеги билгичтигин, кесиптик деңгээлин, педагогикалык метод, форма, ыкмаларды жана окутуу каражаттарын туура тандап, терең түшүнүүсүн талап кылат.

Ошондуктан студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүгүнүн өнүгүшүн жана билимдин мыкты кабыл алынышын камсыздоо үчүн белгиленген педагогикалык төмөнкүдөй шарттарды түзүү керек:

- сабак учурунда окутуунун эмоционалдуулугун жана ылайыктуу, жагымдуу атмосфераны түзүү жана камсыздоо;

- форма, ыкма, окутуу каражаттарынын ар түрдүүлүгү жана динамикалуулугу студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн активдүү өнүгүүсүнө багытталышы.

Студенттердин окутуу ишмердүүлүгүн уюштурууда ой жүгүртүүнү эске алуу эң маанилүү:

- предметтин спецификасынан сырткары, ар бир теманын материалын изилдөө, берилген материалдын өзгөчөлүгүн ачып көрсөтүү керектелет;

- тигил же бул окутуунун формасын, методун универсалдоо мүмкүн эмес, анткени өзүнчө алынган метод билим-билгичтиктердин толук түрдө кабыл алынышына жана түзүлүшүнө алып келбейт;

- студенттердин кызыгуусуна жана жөндөмүнө карата окутуу дифференциясы эң маанилүү болуп саналат.

Окутуунун каражаты, формасы жана методу өтүлүп жаткан материалга карата чыгармачыл мамилени камсыздоосу, жаңы билимди изилдөө аракетин уюштуруу, көрүнүш процесстерди изилдөө студенттерди окутуунун билгичтик методдору менен камсыздалышы керектиги сунушталат [3].

Педагог К.Д.Ушинский мугалимдерден балдардын сабак учурунда билгичтик жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүнү талап кылган. «Мугалим окуучуга тигил же бул билим билгичтерди үйрөтүү гана эмес, мугалимсиз жаңы билимди кабыл алуусун, өз алдынча иштөөгө каалоосун өнүктүрүү жана ушундай акыл-эстик күчкө ээ болгон адам жашоосунун аягына чейин билим алат»- деген түшүнүктү далилдеген [1].

Окутуу процессинде чыгармачылык активдүүлүк үчүн Л.Н.Толстой да күрөшүп келген. Ал өзүнүн эмгектеринде: «Эгерде мектепте окуучу өзү бир нерсе иштеп чыкканды үйрөнбөсө, анда ал жашоодо дайыма башка бирөөнү окшоштуруп туурайт», -деген [5].

Студенттердин окуп таанып-билүү ишмердүүлүктөрүн активдештирүүчү ыкмаларга студенттер менен бирге проблемалык жагдайды ыңгайлаштыруу; активдештирүүчү суроолорду диалог же дискуссияга алып келүү; таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн ыкмаларын баса көрсөтүү; конкреттүү жагдайларды, оюн, жарышуу жагдайларын анализдөө; өз алдынча иштерди уюштуруу; угуза ой жүгүртүү; студенттердин активдүүлүгү педагогдордун активдүүлүгүнөн жогору болушу; ишмердүүлүктүн активдештирүүсүнүн ар түрдүүлүгү; аудиториядан сырткары «мугалим-окуучу» биримдигинин биргелешкен аракеттерин активдештирүү; өз алдынча иштөөгө болгон кызыкчылыгын жогорулатууну киргизебиз.

Активдештирүү ыкмаларынын бири проблемалык окутуу деп аталган. Проблемалык окутуу методу эң эле ар түрдүү формаларда кездешүүчү эвристикалык метод болуп саналгандыктан, бул маанидеги негизги өзгөчөлүктөрдү: проблемалык жагдайларды толук түшүнүү; проблеманы анализдөө; формулировкалоо; проблеманы чечүү; окуу проблеманы чечүү үчүн табылган ыкмаларды окутуунун жаңы жагдайларында колдонууну сунуштаган [6]. Бул жерде проблемалык жагдайдын кемчилиги катары окуучулардын көпчүлүгү бардык эле жагдайларды терең түшүнө беришпейт деген.

Педагогика жана психология дисциплиналарында студенттердин чыгармачыл активдүүлүгүн активдештирүүнүн бир жолу болуп ар түрдүү ыкма жана окутуунун методдорун камтыган методикалык система эсептелет. Проблемалуу окутууда окутуу процесси спецификалык структураны кабыл алат жана ал берилген проблеманы тартиби менен чечүүнү камтыйт. Проблеманы чечүү процесси катары илимий таанып-билүүчүлүк методдорду көрсөткөн, логикалык, тартиптүү иш-аракеттердин жыйындысы эсептелген (проблеманы формулировкалоо, гипотезаны алып чыгуу, чечүүнүн методу, керектелүүчү фактылардын жыйындысы, алардын анализи жана жалпыланышы, чечимди текшерүү, жыйынтык чыгаруу). Ар бир проблемалуу тапшырма жасалма педагогикалык конструкция болуп саналгандыктан, ал окутуунун максаты үчүн атайын педагогикалык конструкцияланат. Проблемалуу окутуу төмөнкүдөй таанып-билүү иш-аракеттерин өзүнө камтыйт:

- проблемалуу кырдаалды баамдоо (түшүнүү);
- проблемалуу кырдаалды анализдөө;
- кырдаалдан чыгуу үчүн идея, ой-болжолорду иштеп чыгуу;
- көрсөтүлгөн идеяны, ой -болжолорду негиздөө;
- натыйжаны аныктоо;
- проблеманы формулировкалоо;
- окуучу ээ болгон билим-билгичтиктер менен проблеманы салыштыруу;
- проблеманы чечүү үчүн план пландоо;

-проблеманы чечүү;

-жыйынтыкты баштапкы идея менен салыштыруу [3].

Натыйжанын формулировкасында таанып-билүү теориясы боюнча проблемалуулукту караганда, адамдын таанып-билүү ишмердүүлүгү жана эң биринчиден, анын ой жүгүртүүсүн мазмундуу аныктоочу принциптери, ошондой эле окуу процессинде проблемалуу таанып-билүүчүлүк ишмердүүлүк төмөнкүдөй аракетин менен көрсөтүлөт:

а) негизги идеялар абал жана алардын айланасындагы фактылык материалды, далилдөөнүн системасын, изилдөөнү жыйынтыктоо (проблемалуулуктун мазмундуу жагы каралат);

б) билим берүүчүлүк кыйынчылыктардан өтүү, белгилүү менен жаңынын, жекече жана жалпынын, турмуштук жана илимий карама-каршылык (проблемалуулуктун оперативдүү жагы) жактары;

в) проблемалуулук таанып-билүүдөгү талап кылынуучу сезимди ойготуу менен көрсөтүлгөн (мотивациялык жагы) түрлөрү;

Окутуунун негизги маселеси студенттин активдүүлүгүн, өз алдынчалуулугун, чыгармачыл ой жүгүртүүсүн формилировкалоо менен жыйынтыкталат.

Студенттердин чыгармачыл ишмердүүлүктөрүн активдештирүүнүн дагы бир ыкмасына өз сөзү менен айтуу, баяндоо проблемалары кирет. Бул мугалимдин проблеманы өзү коюп, чечип жана ага жыйынтык чыгаруусун айтабыз. Материалды проблемалуу баяндоо дегенибиз бере турган маалыматтын өзөгүн мүмкүн болушунча өзгөртпөстөн, анын структурасынын эмоционалдык жагын күчөтүү (проблемалуу жагдайды түзүү жолу менен) болуп саналат. Проблемалык баяндоо бир канча шарттардын негизинде ийгиликтүү ишке ашат:

Ар бир конкреттүү жагдайда анын максатка ылайыктуулугу так аныкталышы керек (бул жерде окутуунун, өнүгүүнүн деңгээли, убакыт өлчөмү жана материалдын мазмуну эске алынышы керек);

мугалим психологиялык-педагогикалык аспектилерди толук өздөштүрүшү керек;

мугалимдин диалектик болушу, бул жерде студенттин алдына суроонун туура коюлушунун технологиясын билиши керек.

Проблемалык баяндоонун ийгиликтүү болушунун жалпы структурасы 4 этаптан турат:

- проблемалык жагдайды уюштуруу;
- божомолдоону алып чыгуу;
- анын аргументациясы;
- алынган жыйынтыктар.

Бул жерде окуу материалын ар түрдүү баяндоодогу талаптарды эске алышыбыз зарыл. Сабактын темасы менен ага коюлган негизги суроолор дал келиши керек. Проблеманы чечүү үчүн студент изденет, аракеттенет жана сабакта чыгармачылык ишмердүүлүгү активдешет. Студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүктөрүн активдештирүү максатында төмөнкү сунуштарды беребиз: предметтик окуу программалык материалдардын структурасын түзүү; предметтердин мазмунунун проблемалык мүнөзүн көрсөтүү; сабактардын мотивациялык, ориентациялык ролун жогорулатуу максатында лекциянын курстагы ордун жана анын мазмунун мүмкүнчүлүгүнө жараша дифференциялоо; предметтер арасындагы байланыш проблемасын чечүүнүн негизинде семинарларды, ар кандай иш-чараларды жүргүзүү; студенттердин билим деңгээлин, теманын мазмунун, окутуунун максаттарын эске алып, сабакты туура рационалдуу

метод менен уюштуруу; жаңы материалды теориялык деңгээлде, учурдагы илимдин жана техниканын жетишкендиктеринен пайдаланып түшүндүрүү; студенттерге аң-сезимдүү, терең жана бекем билим берүү, өтүлүүчү материалдын мазмунуна кызыктыруучу проблемалык жагдайларды түзүп активдештирип, алардын кызматташтык маселелерин уюштуруп өтүү; көрсөтмө куралдарды туура рационалдуу пайдалануу; конкреттүү окуу жана тарбиялык максаттарды коюу; берилген окуу материалдардын негиздүүсүн бөлүп алуу билгичтигине көмөктөшкөн окуу ишмердүүлүктүн ыкмаларын тактоо; өз алдынча текшерүүсүн калыптандырууга колдонулган ыкмаларды аныктоо; студенттердин чыгармачыл адатын, өз алдынчалуулугун иштеп чыгуу.

Студенттердин окуудагы жетишпегендиктеринин бир себеби – алардын өз алдынчалуулугунун, чыгармачылыгынын, ойлоп тапкычтыгынын жана активдештирүүлүсүнүн жокко эселиги. Бул багытта педагогдордун ишинин ийгилиги анын өзүндө, себеби анда таанып-билүү чыгармачылык ишмердүүлүгү жөнүндө, активдүүлүк жөнүндө терең билими болушу зарыл.

Башкаларды тарбиялоодо жана окутууда педагог аларга үлгү болуш үчүн ар дайым өзүнүн билимдерин өркүндөтүү үстүндө иштеп жана өзүн-өзү тарбиялап туруусу керек.

Студенттердин психикасы ишмердүүлүктө калыптанып, анда ачыкка чыгарылып жана ишмердүүлүктөн тышкары өнүгө албайт. Психологдор белгилегендей, студенттерде билимдерди нейтралдуу-пассивдүү кабыл алууда бышык билимдерди, терең көз караштарды жана ийкемдүү билгичтиктерди калыптандыруу мүмкүн эмес [2,4].

Студенттердин чыгармачыл активдүүлүгүн изилдөөдө таанып-билүү керектөөлөрү пайда болууга түрткү берген шарттарды түзүү сунушталат.

Студенттерди чыгармачыл ишмердүүлүгүн активдештирүүдө түздөн-түз изилдөөчүлүк өзгөчө ролду аткарат [5].

Ошондуктан ЖОЖдун алдында турган милдеттерди ийгиликтүү чечүү үчүн студенттерди ишмердүүлүккө тартуу менен окутуу процессинде чыгармачыл жөндөмдүүлүктөрдү өнүктүрүүсү зарыл деп эсептейбиз.

Адабияттар:

1. Борытко Н.М. Педагогика / Н.М.Борытко. - М.: Academia, 2016.
2. Дубровина И.В. Психология: учебник /И.В.Дубровина, Е.Е.Данилова, А.М.Прихожан. - 5-е изд., стер. -М.: Академия, 2007.
3. Загвязинский В.И. Педагогика: Учебник /В.И.Загвязинский. -М.: Academia, 2017.
4. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. Заведений: В 3-х кн. Кн. 1: Общие основы психологии. - 3-е изд. 2002. - 688 с.
5. Слостенин В.А. Педагогика: Учебник / В.А.Слостенин. - М.: Академия, 2018.
6. Хуторской А.В. Педагогика: Учебник /А.В.Хуторской. - СПб.: Питер, 2017.